

ESTUDI DEL CAVALL DEL MAS D'AZIL

P.M. Rossell i Vilà (1924)

I

L'existència a Catalunya i en les dues vessants del Pirineu de certs cavalls que pel format o volum, per les aptituds i per analogia del camp tenien una certa semblança amb les races de perfil recte d'Orient, havia fet que tots els zootècnics que s'havien ocupat de les races cavallines pirinenques les consideressin derivades del tipus asiàtic, i alguns autors del tipus africà.

Aquest mateix tipus de cavall que trobem per excepció en el Pirineu és idèntic al cavall indígena de la Catalunya insular (Mallorca). Tant els cavalls de Mallorca com alguns dels Pirineus, si se'ls examina amb una mica d'atenció, es veurà que difereixen del tipus africà i del tipus asiàtic pels caràcters següents.

El cavall que provisionalment anomenarem català és de perfil recte amb una lleugera sinuositat en els nasals; és branquicèfal, d'un pes d'uns quatre-cents quilos i de pelatge predominant fosc. La testa és forta, grossa, el coll bastant potent, l'espatlla mitjanament obliqua, la costella un poc arquejada, la creu alta, el ronyó curt, les anques en pupitre (anca d'ametlla), amb els il·lis prominents, el camatge és sòlid, els aploms un poc defectuosos. El cavall, sense tenir una expressió vivíssima, és enèrgic en el treball, resistent a la fatiga, i alguns exemplars extremament veloços.

Per consegüent el cavall català difereix del tipus asiàtic, especialment de l'àrab, per no tenir les formes tan perfectes, per no posseir l'expressió de la mirada, aquell orgull tan propi del cavall oriental. Difereix principalment del tipus africà no sola-

ment pel perfil, sinó també perquè els davants del cavall català són més forts que en l'africà, i perquè la mirada d'aquell no produeix la impressió de malenconia que no abandona mai el cavall africà quan l'animal està parat.

Ens trobem doncs en presència d'un tipus, diferent del tipus asiàtic i del tipus africà. Un tipus del qual les diferències que presenta amb l'africà i l'asiàtic no han estat prou acusades, perquè zootècnics eminents l'han confós incloent-lo uns autors en el tipus africà i altres en el tipus asiàtic. La confusió és tant més explicable per quant cinquanta o seixanta anys enrera, època en que tant a una banda com a l'altra del Pirineu es podien veure nombrosos exemplars d'aquests tipus regnaven aleshores en la ciència les idees monogenètiques, que fins fa poc no han estat abandonades.

La idea monogenètica fent partir d'un sol punt de la terra les races perfectes, considerant que totes les races existents no eren sinó desviacions del tipus únic creat en un moment determinat, forçosament havia de considerar que el cavall àrab, cavall que se suposava el més perfecte, l'originari podríem dir en la creació, podia servir de regenerador en totes les races de l'espècie cavallina. La idea monogenista portà doncs una conseqüència pràctica, la de l'encreuament de l'àrab amb totes les races existents.

No té res d'estrany que el cavall català hagués passat desapercebut com a tipus especial, per les semblances que hem dit, però sobretot per conceptuar-lo com una degeneració del tipus asiàtic, degeneració causada per l'allunyament del centre monogenètic.

És per això que a una i altra banda del Pirineu, però molt especialment en la vessant francesa, l'actuació de sementals àrabs i angloàrabs s'efectués sense interrupció durant una pila de generacions fins al punt que el tipus asiàtic absorbís completament el tipus català. L'absorció es pot considerar tan absoluta que solament degut a casos d'un atavisme llunyà es pot veure actualment algun exemplar del tipus que ens ocupa.

A la banda del Pirineu català ha succeït una cosa semblant al que ha passat a l'altra vessant, però amb l'agreujant que mentre que allà es pot dir que l'element generador ha estat quasi exclusivament del tipus asiàtic, aquí, els reproductors han pertangut a les races més diferents. Solament gràcies a la inèrcia d'algunes cases senyoriales mallorquines refactàries a tota mena d'innovació ramadera i agrícola, solament en aquests pocs masos de les dites cases, el tipus català s'ha conservat amb prou puresa per a poder-lo distingir netament del tipus africà i del tipus asiàtic.

II

Examinant les escultures i els gravats del cavall del quaternari antic, es veu que existien artistes força capaços de fer una impressió realista, però al costat d'aquests hi ha dibuixos força imperfectes; menyspreant aquests últims i atenent només a aque-

lles produccions que denoten l'obra d'un artista, es pot veure que les escultures i gravats de les coves de Lourdes, Mas d'Azil, Font de Gaume, Combarelles, Madelaine, estacions no gaire distants les unes de les altres, ofereixen una gran analogia, però presenten diferències amb els èquids no tan sols del migdia de França sinó també amb els èquids del nord, centre i sud d'Espanya. Per a constatar aquestes diferències del migdia de França es poden veure els gravats de les coves de la Mouthe, i de la mateixa Font de Gaume, i quant a Espanya, els gravats de les coves de la Aza, de la Sotariza i d'Altamira, uns i altres naturalment del quaternari antic.

Figura 1. Cap de cavall en marfil trobada a la cova de Mas d'Azil, el qual interpreta fidelment el cavall celoide i eumètric prehistòric.

No s'ha trobat encara en tot el territori de la nació catalana cap escultura, gravat o pintura d'èquids del paleolític, no s'ha trobat tampoc cap crani sencer que ens pugui il·lustrar respecte a l'existència en territori català de cavalls com els que representen les figures de les coves de Lourdes, Mas d'Azil, Combarelles, Madeleine, etc. Semblaria potser abusar de la hipòtesi pretendre que a Catalunya ha existit el tipus representat en les coves que acabem de citar, no havent-hi respecte el particular cap manifestació glíptica coneguda, i no existint-ne tampoc cap descoberta ossífera; no obstant això, recolzant-nos en el fet que l'àrea geogràfica que ocupa una raça és poc variable, prenent peu del fet que encara existeix el mateix tipus asinal des de la Gasconya fins a Mallorca, tipus que ja en el quaternari antic ve figurat en un gravat de la cova del Mas d'Azil, i en altres fets, si bé d'ordre quasi recent com ja detallarem més avall, a priori podem consignar que el tipus en qüestió ocupava una àrea geogràfica, la mateixa aproximadament que habità el tipus asinal català.

Figura 2. Segell de cera del rei Jaume I. Ajuntament de Barcelona.

Encara que en el territori català manquin troballes arqueològiques que pertanyin a l'espècie cavallina, per mica de valor que es doni a l'indigenat s'haurà de convenir que la barreja de races essent un fet general des del primer terç del segle passat, fou des d'aleshores que la raça autòctona de Catalunya es començà a perdre, restant solament en l'actualitat unes poques cases mallorquines que tinguin el cavall del tipus que ens ocupa.

És aquest fet semblant al que succeeix a Holanda respecte a l'*Equus caballus frigus* del qual tipus solament existeixen una quarentena d'exemplars en la província de Leeuwarden segons referència verbal del professor de Zootècnia de l'escola de veterinària d'Utrecht, Sr. H.M. Kroon. Tot Holanda es troba poblada de cavalls mestissos, i solament aquesta cinquantena d'exemplars de l'antic cavall frisó han pogut ésser salvats per radicar en mans de propietaris fortament arrelats en la tradició; una cosa semblant passa a Mallorca.

Aquest cavall mallorquí que nosaltres considerem el descendent del cavall del Mas d'Azil, és el mateix cavall que nosaltres trobem descrit en la literatura del segle XV, d'una manera bastant detallada en el llibre de menescalia de Manuel Díaz. La descripció d'aquest cavall és com segueix: «*De la bellea quel cauall deu hauer. —Lo cauall deu hauer lo cap molt sech e descarnat: e lo front ample: e los hulls grans e eixits per a fora: e les celles planes e no gens grosses: e lo sobrehull inflat o rebotit per a fora: les orelles curtes e agudes e dretes o no gens penjades: les barres primes e molt feses e gran freu de la huna a la altra: en les galtes poca carn: les narils molt amples e que dins li veja hom vermellor: la boca ben fesa e lo morro dejus pus llarch quel de damunt e ab poca carn: lo coll deu esser prim e voltat per amunt, ample vers les espatles e que vaja aprimant fins al cap e quant sia al cap que sia molt prim: los*

clims no molt larchs ne spessos e que sían blans e prims: e que haia les spatles amples e largues e formades de carn: e los pits amples e exits per affora e redons ab canal per mitj. Lo golles amples mostrant departiment de les spatles: e lo sollar o dos curt e pla e no sía voltat per emunt ni per auall: e lo llom haia pla e ample e acanalat: les costelles haia amples e largues: lo costat redó en botit, lo ventre redó e gran però amagat dins les costelles amasuradament: les yllades grans e amples a les anques amples e planes a queu com caygudes ab canal pel mitj e gran tret de nu a nu: les cuixes grosses e largues ab molta carn baix e dins e de fora: cua baixa e ferma ab gros mascle e prou cavells larchs fins a terra e que per negunes esperohades no la moga. E que la porte estreta dins les cuixes. E lo ses exit bé per affora: les guarres largues e dretes e amples: los braços ab grossos brahons: e los genolls amples e descarnets e plans: les canyelles dretes e amples e sens nenguna carn mostrant tots los nirvis i venes: lo trabador molt curt ab molts cabells detras: los braços quant lo cauall está junt sían molt pus amples de un a l'altre damunt vers los brahons que no dauall vers les mans. Les corones primes e peloses: e les mans lises e negres e redondes e de part de dins molt fondes e descaranades: lo taló ample e plà.»

Aquest cavall del Mas d'Azil és el mateix que trobem en els retaules i pintures del quatrecentistes catalans, entre els quals trobem una fidel expressió d'aquest cavall en el retaule existent en el Museu d'Art i Arqueologia de Barcelona, un d'ells procedent de l'església parroquial de Sarrià titulat *Sant Vicenç en la foguera*, un altre procedent del Pla de Barcelona representant una escena del Mont Calvari, i alguns altres.

Aquest cavall del Mas d'Azil és el mateix del crani trobat en el Monestir de les Puelles en els carcanyols (crani actualment en el Departament de Zootècnia). (1) La descripció osteològica de la susdita testa és com segueix. La testa correspon a un animal de tretze anys, i presenta la morfologia següent: Perfil recte, braquicèfal, frontals plans i amples, arcada orbitària gran i mitjanament sortint, llagrimals sense depressió amb el tubèrcul ben manifest, els nasals s'inicien amb els frontals continuant la superfície plana formada per aquests fins a la meitat de la llargària, on dibuixen una depressió en sentit longitudinal; els nasals s'inicien entre si en volta ogival, els índexs de Cosse Ewart són:

$$\frac{\text{Longitud de la cara } 35 \times 100}{\text{Longitud del crani } 48} = 72'91$$

$$\frac{\text{Amplada de la cara } 19 \times 100}{\text{Longitud de la cara } 35} = 54'28$$

$$\frac{\text{Amplada de la caixa cerebral } 10 \times 100}{\text{Longitud d'aquesta } 15} = 66'666$$

III

Si nosaltres comparem les escultures del Mas d'Azil i de Lourdes amb el cavall en qüestió, i amb el perfil de les figures trobades en l'àrea geogràfica delimitada per les coves de Mas d'Azil, Lourdes, Font de Gaume, Combarelles, Madeleine, etc., trobem que el perfil d'aquestes figures és idèntic, però que difereix molt d'altres figures que pertanyen a les coves de la Mouthe i Font de Gaume de França i també molt diferent del de les figures equines d'Espanya; quant al crani de Grimaldi, es pot notar una forta coincidència de perfil amb el crani del Monestir de les Puelles.

La descripció del crani de Cavillon i d'altres ossos trobats en les grutes de Grimaldi, segons Boule, és la següent:

En un maxil·lar superior molt ben conservat del cavall que ha deixat nombroses restes a la «Cova del Príncep», els caràcters cavallins estan perfectament indicats per les disminucions relatives de les molars i la forma de les columnetes i de les cintes lobulars. L'esmalt és d'un dibuix sobri, com en la majoria de les races actuals. Aquesta peça, provinent del focus B, va pertànyer a un cavall de talla mitjana les proporcions del qual deurien ésser pròximes a les del cavall de Solutré. Una altra mandíbula trobada en el focus C té unes dimensions molt pròximes, i la comparació dels ossos dels membres ratifica aquesta aproximació. Un metacarp mitjà provinent del focus C acusa un animal més gran i sobretot més curt, la llargada de l'os és de 0'225 m. i l'amplada mitja de 0'043. Les mateixes dimensions mitjanes té el cavall de Solutré, que són: 0,225 m. i 0'037 m.

Les peces més ben conservades de la gruta de Cavillon són un crani, una sèrie de molars superiors a dins del maxil·lar, paladar complet i la dentadura d'una mandíbula superior que ha pogut pertànyer a un mateix individu.

Per la uniformitat dels caràcters de les dents de les diverses peces fa creure que es relacionen per la seva semblança amb el grup occidental dels autors de llengua alemanya.

El crani, de la cova de Cavillon, que va pertànyer a un poltre de divuit mesos a dos anys, probablement no havia adquirit encara les proporcions definitives.

Encara hi trobem les incisives i les molars de llet, la primera molar de darrera ja havia entrat en funcions, la segona estava ben formada.

Si examinem la morfologia del crani de la Cova de Cavillon segons els procediments dels zootècnics francesos Sanson i Piétrement, farem les constatacions següents:

El crani ha estat un xic deformat per les terres que el cobrien. Els frontals són amples, quasi planes les òrbites i les arcades zigomàtiques estan esborrades, de grandor mitjana, les òrbites tenen una forma quasi circular, els llagrimals sense depressió.

La superfície dels nasals perllonga regularment la dels frontals, però els ossos del nas tenen en el seu origen una depressió que segueix el llarg de la seva sutura fins el nivell de l'intermaxil·lar, a partir del qual estan trencats; estan doncs encorbats en sentit transversal. Resulta doncs el crani d'un perfil gairebé recte.

Aquests caràcters són diferents dels que dona Sanson per a la raça germànica a la qual es refereixen els cavalls pleistocènics alemanys (crani de Remagen); i de la raça belga a la qual es refereixen els cavalls de Solutré. És la raça sèquanda o perxerona la que més s'assembla al nostre cavall fòssil.

Segons els procediments dels autors anglesos i alemanys, tenim la classificació següent:

Relació entre la llargada de la cara i el total del crani:

$$\frac{\text{Llargada de la cara} \times 100}{\text{Llargada total del crani}} = \begin{array}{c} \text{Cavillon} \\ 71'2 \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{Estepes} \\ 75'5 \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{Valls} \\ 72 \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{Boscós} \\ 69'6 \end{array}$$

Per aquest caràcter, el nostre crani es troba entre el tipus dels boscós i de les Valls d'Ewart.

L'índex frontal és:

$$\frac{\text{Amplada de la cara} \times 100}{\text{Llargada de la cara}} = \begin{array}{c} \text{Cavillon} \\ 56'8 \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{Estepes} \\ 50-51 \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{Valls} \\ 54-57 \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{Boscós} \\ 61 \end{array}$$

El nostre crani encara se situa en el grup de les valls, a prop del grup dels boscós, i s'allunya molt del grup de les estepes.

Índex cefàlic:

$$\frac{\text{Amplada de la caixa cerebral} \times 100}{\text{Llargada d'aquesta}} = \begin{array}{c} \text{Cavillon} \\ 67 \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{Estepes} \\ 58-60 \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{Valls} \\ 58-69 \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{Boscós} \\ 63-67 \end{array}$$

Per la seva caixa craniana el nostre cavall encara difereix del tipus de les estepes, i es troba entre el grup dels boscós i el de les valls.

El perfil remarcablement recte, s'allunya del tipus de les estepes (perfil convex) i del tipus dels boscós (perfil còncau).

Les òrbites són quasi circulars com en el tipus dels boscós, en comptes d'ésser de forma el·líptica com en el tipus de les estepes i de les valls.

En resum, per la seva morfologia, el crani de la cova de Cavillon s'aproxima molt al tipus de les valls; és a dir al tipus *Equus caballus* de Linné o *Equus caballus typicus* d'Ewart.

Posseïm diverses sèries de dentadures: un paladar corresponent a un animal adult (7 o 8 anys) i una mandíbula inferior de la mateixa edat, que pel fet d'ésser trobada ensems amb el paladar fa suposar que ambdues peces pertangueren al mateix individu; a més a més es trobaren moltes altres mandíbules, que per la seva uniformitat fan suposar que la raça cavallina de Grimaldi era molt homogènia.

IV

Atenent als documents exposats i a l'argumentació que ens ha servit per a relligar aquests fets, podem concloure:

—A una i altra banda del Pirineu havia existit en el Paleolític una raça cavallina, la representació de la qual ens la dóna l'art quaternari i el crani de Grimaldi.

—La raça ha viscut en l'àrea geogràfica assenyalada, fins als temps moderns.

—Tenint en compte que el cap de cavall renillant del Mas d'Azil constitueix una vera expressió de la raça cavallina d'una i altra banda del Pirineu, donem a aquesta el nom de Tipus del Mas d'Azil.

BIBLIOGRAFIA

— G. APARICIO. Zootecnia Especial. Etnología Compendiada. Tercera Edición. Córdoba: Imprenta Moderna.